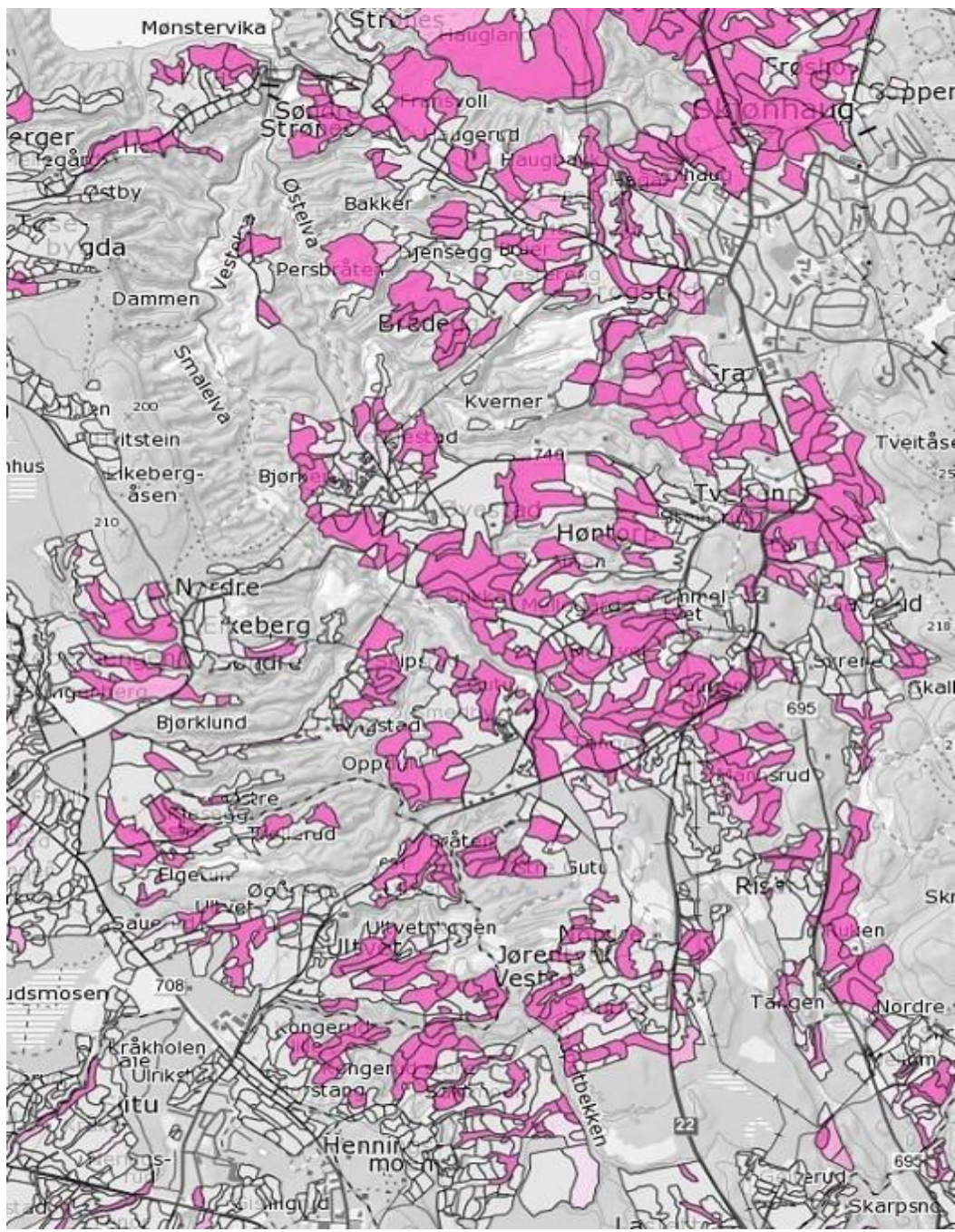

Miljøråd i Smalelva 2015

Sluttrapport

Kartet viser omfang av bakkeplanert areal i Smalelva. (NIBIO)

Innledning:

På oppdrag fra vannområde Øyeren og med finansiering av Fylkesmannen i Østfold ble det i 2015 gitt tilbud om frivillig miljøråd til gårdbrukere i Smalelva i Trøgstad kommune. Tilbudet ble gjennomført av Wilhelm Aschjem som ble installert med kontorplass og datautstyr hos teknikk og næring i Trøgstad kommune. Tilbudet ble annonsert i mars i Landbruksinfo nr 1 2015. Dette sendes ut til alle bønder i Trøgstad og ligger også ute på kommunens nettsider. Det bør vel også nevnes at Wilhelm Aschjem allerede da hadde jobbet med miljøråd i et annet vannområde i Trøgstad så miljøråd var allerede nokså kjent blant bønder i Trøgstad. Omfanget av arbeidet var på 350 arbeidstimer.

Typisk Smalelva, raviner og planeringer. (Foto: Trøgstad kommune)

Bakgrunn:

Vannområde Smalelva er i hovedsak preget av ravinelandskap og svært mye av jordbruksarealene er planert. Dette gir en del spesielle utfordringer:

Det er mange gamle dype fyllinger med gamle og til dels underdimensjonerte rørgater. Mange steder er det også brukt betongrør uten muffe og rør uten armering som ikke tåler belastningen fra massene som er fylt over. Mye av dette er allerede utførlig beskrevet i Bioforskrapport 102-13. Denne ble brukt i forberedelsene til og under alle besøk i området der det var gjort funn på gjeldende eiendommer.

Miljørådgivning:

Rådgivningen tok utgangspunkt i miljøråd forfattet av Stine Vandsemb i Romerike Landbruksrådgivning. Dette var et godt utgangspunkt som ble tilpasset nye regler og lokale regler. Noen andre justeringer ble også gjort. Om ikke alle besøk endte i en ferdig utarbeidet miljøplan var det et godt utgangspunkt for samtale og refleksjon over miljøinnsatsen hos den enkelte bruker. Det ble laget 13 ferdige miljøråd.

Gårdsbesøk:

En del av besøkene resulterte ikke i ferdig utarbeidede miljøråd. Det er flere grunner til at det ble slik:

- Besøket var ønsket for å se på en konkret problemstilling uten at man ønsket en miljøplan.
- Noen følte at en miljøplan var unødvendig.
- Noen ønsket ikke å la noen fra kommunen «snoke» i driftsopplegget sitt.

Det ble foretatt ca 10 gårdsbesøk av denne typen.

Noen brukere fikk også tilbud om rådgivning uten å være interessert.

Det ble også brukt en del tid på befaringer uten grunneier/jordleier for å se på og å finne problemer/utfordringer og rett og slett for å bli bedre kjent.

Erfaringer/funn:

- *Hydrotekniske anlegg*

Som nevnt ovenfor er allerede størstedelen av de hydrotekniske i Smalelva kartlagt i Bioforskrapport 102-13. Rapporten ble brukt der hvor det var gjort funn. Noe av dette var allerede reparert og det ble også gjort nye funn under befaringene. Jeg opplevde vel sjelden at Bioforsk hadde funnet noe som ikke var kjent for de jeg besøkte, men som et hjelpemiddel for meg og som en indikator på hvor store utbedringer som faktisk bør gjøres er rapporten meget nyttig.

I hovedsak er det problemer med gamle lukkingsanlegg, manglende avskjæringsgrøfter og defekte inntakskummer. Det er markert mer slike problemer her enn mange andre steder siden det meste av jordbruksarealet i området består av planeringer. Mange steder er det faktisk vanskelig å kjenne seg igjen når man ser på flyfotoer fra -50 tallet. Da var landskapet sterkt preget av raviner og fremdeles er det mye raviner i Smalelva, særlig der hvor det er skog.

Det opplevdes som nokså frustrerende at Trøgstad kommune fikk et såpass kraftig kutt i SMIL-potten sin i 2015. Det hadde vært mulig å selge inn mye mer SMIL-midler i 2015, men det var altså ikke mer penger til det. Dermed måtte fokus på samtalene dreies mer til andre områder.

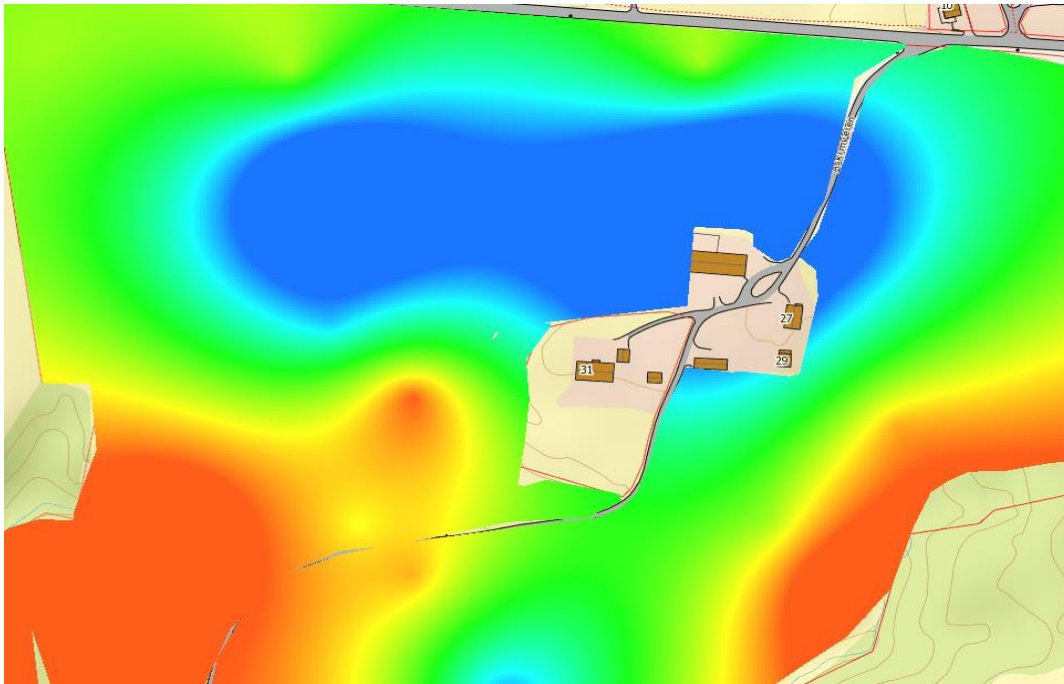
Kumdam i Smalelva, anlagt 2016. Foto: Wilhelm Aschjem)

- *Bekkeløp*

Jeg har ingen tall på hvor stor del av erosjonen fra Smalelva som kommer fra «naturlig» bekkekanterosjon, men når man ser på bekkeløp i skogen er det liten tvil om at det er betydelige mengder jord som vaskes ut i Øyeren uavhengig av jordbruket. Mange har ikke noe særlig forhold til dette da det skjer i «no orekjærr neri skauen» som ikke har noen økonomisk betydning. Men det er også tilfeller hvor man ser at dette med tiden vil kunne få betydning for bebyggelse som ligger nær ravinekanten. Problemene er kjente, for eksempel trær som står i og faller i bekkeløpet. Enda verre blir det når man legger til en fortsatt aktiv ravinering og at vi opplever mer intens nedbør. Man ser mange steder at elveløpene ikke tåler de kraftige vannmengdene som vi får oftere og oftere. Ofte skjer dette også i områder som er vanskelig tilgjengelig med maskiner. Jeg tror noen må tenke ut noe veldig nytt, spesielt vedrørende finansiering av utbedringer i slike områder om man skal motivere til tiltak.

- *Gjødsling*

Vi var innom gjødsling i samtale. Det er svært varierende hvor bevisst forhold brukerne har til egne Pal-tall. Samtidig er jo alle pålagt å ha gjødselplan så en del fanges antagelig opp der. Vi ser ofte høye Pal-tall nærme fjøset. Dette skyldes nok i stor grad gamle synder fra da gjødselspredningsutstyret var smått og tungvint. Men det er steder der enda større bevissthet rundt gjødsling og gjødselvalg hadde vært bra.

Typisk høye p-al tall bak låven, farget blått. (Jordplan)

- *Jordarbeiding*

Jordarbeiding var selvfølgelig tema i samtale. Jeg laget et regnestykke for de som fikk plan hvor jeg satte opp gjennomsnittlig erosjon ved forskjellige jordarbeidingsmetoder på egen gård. Det var en vekker for mange. Det er jo ingen som liker tanken på å miste kanskje 100 tonn jord hvert år, eller enda mye mer for de største brukerne. Men det pløyes likevel mye, hvorfor? Jeg kan nevne noen grunner som har blitt nevnt.

- Det er vanskelig å få til vårpløgsle på planert leire, særlig når man har større arealer.
- Tidspress på våren.
- Mye bedre avlinger med høstkorn.
- Mindre ugras og plantevernbruk ved pløying enn ved bare harving.

- *Buffersoner/grasdekte vannveier*

Dette er svært lite brukt i Smalelva. Årsaker som nevnes er:

- Tungvint
- Har ikke bruk for graset
- Graset får ofte dårlig kvalitet
- Har ikke nødvendig utstyr

Brunt vann ved Smalelvas utløp. Foto: Trøgstad kommune)

Oppsummering:

Som et hovedinntrykk etter diverse samtaler og besøk sitter jeg igjen med at bønder i Smalelva har et godt miljøperspektiv på driften sin. Samtidig driver man i en bransje med små marginer. Dette begrenser ofte valgene man gjør.

Noen kommentarer fremover som har kommet frem i samtalen:

Det trengs mer SMIL-midler fremover. Trøgstad har vært kjent for å ha en høy SMIL-pott og det med god grunn. Det er store utfordringer med så store planerte arealer når det gjelder hydrotekniske anlegg. Og det er snakk om kilometervis med dårlige/defekte lukkingsanlegg som resulterer både i plunder og heft for bonden og store erosjonsskader. Dette betyr betydelige utgifter som bør prioriteres i SMIL-sammenheng.

Bekkeløp med utfordringer som ikke direkte berører bebyggelse eller jordveier får leve sine liv i fred. Jeg tror dette gir mye erosjon til Øyeren. Her trengs det nytenkning om man vil stimulere til innsats. Mange mener også at mye utbygging på Grav industriområde og i Gravsåsen gir mer vann fortere enn før. Det er vel liten grunn til å tro noe annet.. Mer vann fortere får selvfølgelig følger for ustabile bekkeløp.

Gjødsling har også blitt mye diskutert. Alle skal jo ha gjødselplan og mye fanges opp der. Jeg tror høye P-al tall ofte skyldes gamle synder. Men fortsatt er det nok også for noen lettvtint å kjøre husdyrgjødsla så kort som mulig..

Jordarbeiding er mer vanskelig.. Vi får stadig færre og dermed større bønder. Vårpløying på planert leire er krevende. Og høsthvete gir klart høyere avlinger. Mange opplever at RMP-tilskuddet ikke oppveier nok for disse ulempene. Og det er jo ingen begrensninger i forhold til høstpløying med dagens regelverk i vannområde Øyeren i motsetning til resten av Trøgstad. Det er vel åpenbart at et forbud mot høstpløying ville være positivt med hensyn til erosjon, men samtidig ville det være en svært stor ulempe for jordbruket i området. Ingen høstpløying og dermed også meget begrenset høstkorndyrking vil medføre store avlingsreduksjoner i disse områdene.

Men jeg tror det kunne være mye å vinne på mindre pløying i dråg og langs vassdrag, kanskje satsene kunne økes der? Kombinert med strengere regler? Mener da både til stubb og gras på slike arealer. Og jeg har fått flere tilbakemeldinger på at man burde fjerne høstekravet i buffersoner. Det tror jeg ville være lurt for oppslutningen om tiltaket.

I forhold til miljørådgivning generelt har jeg også et ønske: Kunne det være mulig å tenke seg en eller annen form for gulrot til bønder som har gjennomført miljørådgivning? Det tror jeg er en god tanke..

Trøgstad 05.03.16

Wilhelm Aschjem

Vedlegg 1:

Miljøråd i Smalelva

Rapporten kan være en del av miljøplan for gårdsbruket

Innhold.

- 1** Beskrivelse av gården/driften
- 2** Miljøkrav i Smalelva
- 3** Kart
- 4** RMP/SMIL
- 5** Tiltaksplan
- 6** Anbefalt fosforgjødsling
- 7** Miljøplan 2015?

Beskrivelse.

Dato:	
Navn	
Adresse	
Mobil	E-post:
Gnr Bnr	

Formål med miljøråd:	Målet er å gi relevant miljørådgivning for å oppnå god økologisk tilstand i landbrukspåvirkede vannforekomster i vannområdet. Bruke miljøplanen som arbeidsredskap.
-----------------------------	--

GÅRDEN:

Produksjonen på gården	
Formål med gårdens miljøinnsats	
Konklusjon/hovedpunkter	

Eier / Eiendom	Eget/leid areal	Gbnr	Kommune	Full-dyrka	Innmarks-beite

§ 3. Miljøkrav i Smalelva

1. Det er pr i dag ingen spesifikke miljøkrav i Smalelva (Vannområde Øyeren)
2. Minner likevel om at det ikke er tillat å jordarbeide nærmere en to meter fra vassdrag. (ved normalvannstand)

Omtrentlig erosjon pr erosjonsklasse ved høstpløying:

Klasse 1: <50 kg

Klasse 2: 50-200 kg

Klasse 3: 200-800 kg

Klasse 4: >800 kg

Til sammenligning estimeres nydanningen av jord til mellom 100 og 150 kg.

Kart: vedlagt.

Regionalt miljøprogram RMP: Ordningene og kravene er beskrevet i veileder for 2014 fra Fylkesmannens Landbruksavdeling. Alle satser oppgitt er foreløpige og avhenger av søkeroppslutningen. Nye ordninger og satser kan komme for 2015.

EROSJONSHINDRENDE TILTAK	Tilskudd RMP og SMIL, krav i jordarbeidingsforskrift. anbefalinger for driftsenheten
Jordarbeiding	Krav i Smalelva: Det er pr i dag ingen spesifikke miljøkrav i Smalelva (Vannområde Øyeren)

RMP-tilskudd

Ingen/utsatt jordarbeiding: til åker som ikke jordarbeides om høsten.
(Foreløpige satser i Smølelva):

Klasse 1: 0 kr/daa Klasse 2: 70 kr/daa

Klasse 3: 100 kr/daa Klasse 4: 100 kr/daa

Stubb på flomutsatte og vassdragsnære arealer:

Gis ikke i vannområde Øyeren

Lett høstharving e-klasse 2: 30kr/daa

Arealfordeling av erosjonsklasser på eiendommen:

Eiendom gnr/bnr:

 Liten erosjonsrisiko:

 Middels erosjonsrisiko:

 Stor erosjonsrisiko:

 Svært stor erosjonsrisiko:

Ikke klassifisert:

**Anslått mengde tilbakeholdt jord på eiendommen ved stubb kontra
høstpløyd: ca**

Dagens praksis:

Anbefaling:

Stubb på flomutsatt og vassdragsnært areal	<i>Ikke aktuelt i Vannområde Øyeren</i>
Utsatt omlegging av eng:	<i>Ikke aktuelt i Vannområde Øyeren</i>
Direktesådd høstkorn:	<i>Ikke aktuelt i Vannområde Øyeren</i>
Fangvekst	<i>RMP-tilskudd. 100 kr/daa. Gjelder både sådd sammen med vekster til frømodning og etter tidlig høsting av poteter, grønnsaker eller rotvekster. 100 kr/daa</i> Dagens praksis: Anbefaling:
Vegetasjonssoner	<i>Vegetasjonssoner stabiliserer kanter mot vann, bremser vannhastigheten, reduserer erosjon og tap av plantevernmidler.</i> Krav i Smalelva: Ingen jordarbeiding nærmere vassdrag enn 2 meter fra normalvannstand Det gis tilskudd på 4 kr/m til vegetasjonssoner. (Min 6 m bredde) Dagens praksis: Anbefaling:
Vannførende dråg, Grasdekte vannveier	<i>Dråg: Arealer med erosjonsutsatte forsenkninger der det forekommer konsentrert overflateavrenning som gir tydelige erosjonsspor dersom arealet ikke har noen erosjonsbeskyttelse.</i> Krav i Smalelva: Ingen krav, men det gis tilskudd på 6 kr/m. (Min 6 m bredde)

	Dagens praksis Anbefaling:
Gras på erosjons- og flomutsatt areal (Andre grasdekte arealer	<i>Ikke aktuelt i Vannområde Øyeren</i> Dagens praksis: Anbefaling:
TILTAK FOR Å BEVARE LANDBRUKETS KULTURLANDSKAP	
Beiter - Ugjødsla innmarksbeite - holmebeite - verdifull beitemark (raviner)	<i>Vilkår til RMP-tilskudd er ikke jordarbeiding, gjødsling og sprøyting av beitenene. Krav er rett beitetrykk. Ravinebeiter inngår i verdifull beitemark/biologisk viktige arealer. 250kr/daa. SMIL- tilskudd til gjerding og rydding av verdifulle beiter.</i> Dagens praksis: Anbefaling:
Skjøtsel av særegne landskapselementer: - gårdsdammer - åkerholmer	<i>RMP tilskudd for skjøtsel. Åkerholmer skal ikke gjødsles eller sprøytes, men kan stelles (eks: beiting, planting, tynning, rydding).</i>
Kantsoner - bekker/elvekanter	<i>Kantsoner mot vann er viktig for å stabilisere kantene, binde næringsstoffer, plantevernmidler og jord, og for det biologiske mangfoldet og viltet i området. Sonene bør ikke være tettere enn at det gror godt med gras. Røtter fra lauvtrær armerer bekkkanten. Trær som henger over bekken og de som står nedi bekken bør fjernes. (dvs de trærne som øker faren for utrasing og graving i bekkeløpet).</i> <i>2 meter fra normalvannstand skal aldri jordarbeides.</i> Aktuelle strekninger:

	Anbefaling:
TILTAK FOR Å BEVARE BIOLOGISK MANGFOLD	
- slåtte/mark/slåttemyr - styvingstrær - bevaringsverdige husdyrraser - beiting biol.verdifulle areal - fuglbiotoper - åkerrikse	<i>RMP-tilskudd</i> Aktuelle elementer: Anbefaling:
KULTURMILJØER OG KULTURMINNER	
Kulturminner og miljøer - steingjerder - allèer/trerekker - kulturhistoriske områder - gravminne/gravfelt - andre automatisk freda kulturminner	<i>For eksempel skjøtsel av husmannsplasser, setervoller og gravhauger. RMP-tilskudd til både bevaringsverdige elementer og varig freda.</i> Aktuelle elementer: Anbefaling:
FRILUFTSLIV OG TILGJENGELIGHET	
- ferdselsårer i innmark	<i>RMP-tilskudd til skjøtsel av stier for ikke-motorisert ferdsel, i landskapsvernområder, historiske veifar, adkomst til kulturminner, og sti utenom tun.</i> Anbefaling:
SMIL	

Hydrotekniske tiltak	<i>Hydrotekniske anlegg trenger tilsyn hvert år. Aktuelt med SMIL-tilskudd til utbedring av kummer, lukningsanlegg og utløp. Grøftetilskudd kan søkes.</i> Befaring på eiendommen: Anbefaling:
Fangdam Kumdam	<i>En dam kan effektivt rense overflate- og grøftevann fra jordbruksarealer. SMIL-tilskudd til bygging. RMP-tilskudd til vedlikehold: 1000kr/daa.</i> Anbefaling:
GJØDSLING	
Jordprøver	<i>Representative jordprøver ikke eldre enn 8 år på alt jordbruksareal. Koordinatfestede jordprøver?</i> Anbefaling:
Gjødsling	<i>Krav om gjødslingsplan for alle skifter hvert år. Kan søke 5-årig plan ved enkel drift. Egen forskrift beskriver krav til gjødslingsplan.</i> <i>Fokus på riktig fosforgjøddling, norm for P-gjødsling – se tabell nedenfor.</i> Dagens praksis: Anbefaling:
Husdyrgjødsel, slam, kjøttbeinmjøl	<i>Spredning av gjødselvarer av organisk opphav er kun tillatt i perioden 15. februar til 1. november. Det er ikke tillatt å spre gjødselvarer på snødekket eller frossen mark.</i> <i>Spredning uten nedmolding/nedfelling på eng og annen grøde bør gjøres så tidlig i vekstsesongen at det er mulighet for betydelig gjenvekst som høstes eller beites, og skal gjøres senest innen 1. september, dersom ikke noe annet er bestemt av kommunen. (Kilde: Forskrift om gjødselvarer mv. av organisk opphav)</i> <i>Husk krav til spredeareal.</i>

	Dagens praksis: Anbefaling:
PUNKTKILDER	
	<i>Gjødsellager, pressaft, erosjonspunkter, påfyllingssted for plantevernmidler, sprøytevask.</i> Dagens tilstand: Anbefaling:
PLANTEVERN	
	<i>Fra 2015 er det nye og strengere krav til sprøytejournal. Forslag til ny Excel-basert journal kan skaffes! Åkersprøyta skal funksjonstestes hvert 5. år.</i> <i>RMP-tilskudd til ugrasharving 50 kr/daa.</i> Dagens tilstand: Anbefaling:
ANNET	
	<i>For eksempel jordstruktur, jordpakking, avfallshåndtering.</i> Dagens tilstand: Anbefaling:

Forslag til tiltaksplan, ref. pkt på miljørådskartet

Nr. kart	Navn / sted	Type element	Tilstand, problem tiltak	Gjennomføres	Utført

RMP- Regionale miljøtilskudd, frist 20. oktober

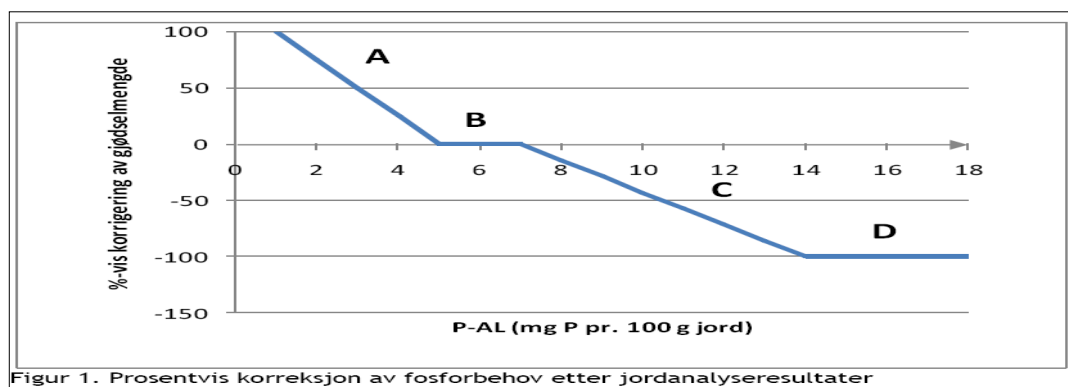
Reduksjonshindrende effekt av ulike typer jordarbeiding:

Driftspraksis/jordarbeiding	Reduksjonseffekt	Eks. erosjonsklasse 3
Høstpløyd	0	500kg/da
Høstkorn med pløying	0	500kg/da
Lett høstharving	0,5	250kg/da
Stubb + direktesådd høstkorn	0,8	100kg/da
Stubb + vårpløying	0,85	75kg/da
Stubb + direktesådd vårkorn	0,89	50kg/da
Stubb + korn med fangvekster	0,9	50kg/da

Bioforsk Rapport

Vol. 3 Nr. 51 2008

Justering av fosforgjødsling etter P-AL innhold i jorda

Figur 1. Prosentvis korreksjon av fosforbehov etter jordanalyseresultater

Endring i miljøplan for landbruket og krav til SMIL søknad

Det er ingen krav om miljøplan fra 2015, men for å få innvilget en SMIL-søknad er kravene allikevel omtrent de samme:

- Søker må fylle kravene for å få produksjonstilskudd.
- Søker må ha kart over jordbruksarealene foretaket til en hver tid disponerer, samt andre arealer som foretaket disponerer eller som er av betydning for eller som er påvirket av jordbruksdriften.
- Kulturminner, områder som er viktige for biologisk mangfold, arealer med risiko for tap av jord og næringsstoffer og andre forhold av miljømessig betydning skal være kartfestet og beskrevet.
- Foretaket skal vedlegge en plan der miljøtiltaket beskrives og kartfestes, og der det redegjøres for målene med prosjektet eller tiltaket.
- NB!!!:
Fra og med 2015 er det krav om å ha gjødselplan og sprøytejournal for å kunne søke om produksjonstilskudd.

